

Kritik mot en åklagare för brister i en förundersökning och för utformningen av ett beslut om att lägga ned ett åtal

Beslutet i korthet: En automatisk trafiksäkerhetskontroll genomfördes. Ett fordon som framförts i för hög hastighet var en leasingbil med ett aktiebolag som ger ut tidningen Kristianstadsbladet som leasingtagare. Efter en jämförelse mellan passbilder på bolagets styrelseledamöter och bilden från fartkameran, delgavs en styrelseledamot misstanke om brott. Den misstänkte angav inte uttryckligen om han förnekade eller erkände brott, men hans skriftliga svar kunde knappast tolkas på annat sätt än att han förnekade brott. Något förhör hölls inte med den misstänkte. Det hade inte heller framkommit något som gav stöd för antagandet att han haft tillgång till det aktuella fordonet. Åklagaren ansåg likväl att underlaget var tillräckligt för att väcka åtal. En tid därefter trädde en vid Kristianstadsbladet anställd fotograf fram med bild och namn i tidningen och uppgav att det var han som hade fört fordonet. Åklagaren lade då ned åtalet med motiveringen att det inte längre förelåg tillräckliga skäl för åtalet mot den misstänkte. Jag är kritisk såväl mot att det inte vidtogs ytterligare utredningsåtgärder i förundersökningen innan beslut i åtalsfrågan fattades som mot att åklagaren inte i sitt nedläggningsbeslut angav att det framkommit att den tidigare misstänkte var oskyldig.

Anmälan

AA framförde i en anmälan klagomål mot kammaråklagaren BB, åklagarkammaren i Kristianstad med anledning av hur denne hade handlagt en förundersökning om hastighetsöverträdelse. Enligt AA fattades bl.a. beslut om att väcka åtal mot honom på ett bristfälligt underlag. Åtalet lades sedermera ned och AA var också missnöjd med den motivering som BB angav till stöd för sitt beslut att lägga ned förundersökningen.

Utredningen

Handlingar i Kristianstads tingsrätts mål B 2523-08 begärdes in och granskades. Av inhämtade handlingar och AA:s anmälan framgick bl.a. följande.

AA är styrelseledamot i bolaget Skånemedia AB, som bl.a. ger ut tidningen Kristianstadsbladet. Den 1 oktober 2008 underrättades han om att han, efter att en automatisk trafiksäkerhetskontroll hade genomförts, var skäligen misstänkt för en hastighetsöverträdelse. AA tog reda på att det aktuella fordonet var en leasingbil med Skånemedia AB som leasingtagare. Efter diverse kontakter mellan honom och

utredaren hos polisen framkom att passbilderna på bolagets styrelseledamöter jämförts med den bild som tagits av fartkameran och att polisen därvid bedömt att AA skulle anses som skäligen misstänkt. Han besvarade underrättelsen på följande sätt. "Förundersökningen är i stort behov av komplettering; och den vill jag få del av. Därefter begär jag absolut prövning av åklagare." Den 28 oktober fick han del av ett förundersökningsprotokoll och underrättades samtidigt om att förundersökningen var slutförd. AA begärde att förundersökningen skulle kompletteras genom förhör med den administrativa direktören och att denne då, om det inte redan skett, skulle tillfrågas om AA kunde vara bilens förare. Den 26 november fick han del av en förhørsutskrift från ett förhör med den administrativa direktören. Av utskriften framgick att det i koncernen fanns en intern överenskommelse om att aldrig uppge eller identifiera någon förare som blivit föremål för utredning angående fortkörning eftersom detta kunde strida mot det s.k. källskyddet. Efter förnyad kontakt med den utredande polisen fick han beskedet att ärendet var överlämnat till åklagarkammaren i Kristianstad.

Den 3 december beslutade BB att väcka åtal mot AA för hastighetsöverträdelse. Något förhör med AA hade inte hållits. Ärendet uppmärksammades i Kristianstadsbladet och bl.a. framkom att tidningens chefredaktör uppgett att han visste att styrelseledamöterna aldrig använde tidningens bilar. Den 20 december framträdde en vid tidningen anställd fotograf med namn och bild i tidningen och uppgav att det var han som hade kört den aktuella bilen. Den 7 januari 2009 upprättade BB en skrivelse till tingsrätten i vilken han angav att åtalet lades ned eftersom "brott ej längre kan styrkas". Han hemställde att tingsrätten skulle skriva av målet. AA motsatte sig detta och begärde dels att åklagaren skulle justera sin nedläggningsgrund på så sätt att det skulle framgå att han var oskyldig, dels att tingsrätten skulle meddela frikännande dom. En sådan dom meddelades den 18 februari 2009.

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över vad som framfördes i anmälan.

Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren CC) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats upplysningar från chefsåklagaren DD (här uteslutna) och BB.

BB anförde bl.a. att åtal inte hade väckts om AA förnekat att han fört fordonet och att utformningen av beslutet att lägga ned åtalet var helt korrekt och i överensstämmelse med gällande åklagarpraxis.

Efter att ha redovisat bakgrunden till ärendet och den rättsliga regleringen gjorde CC följande bedömning.

Förundersökningen

Förundersökningar om hastighetsöverträdelser och andra trafikförseelser är typiskt sett sådana utredningar som leds av polisen. I de allra flesta fall handläggs dessa ärenden av åklagare först i samband med bedömningen om åtal ska väckas. Åklagaren ska då främst pröva om bevisningen är tillräckligt stark för att brott ska kunna styrkas. Bedömer åklagaren därvid att det föreligger s.k. tillräckliga skäl för att väcka åtal har han eller hon en skyldighet att besluta därom förutsatt att det inte finns skäl för bl.a. åtalsunderlåtelse eller att utfärda strafföreläggande.

Uppmärksammar åklagaren att polisens utredning innehåller brister ska dessa åtgärdas om det kan leda till att åtal senare väcks. Är det i stället så att åklagaren bedömer att vidare åtgärder inte kommer att leda utredningen framåt ska han eller hon besluta att inte väcka åtal på det befintliga underlaget.

Den nu aktuella förundersökningen har letts av polisen. Ärendet synes ha handlagts i enlighet med Åklagarmyndighetens riktlinjer (RättsPM 2005:4) liksom de föreskrifter och allmänna råd som Rikspolisstyrelsen utfärdat om polismyndighetens befattning med automatisk trafiksäkerhetskontroll (FAP 331-9). De vidtagna utredningsåtgärderna är också sådana som normalt ansetts vara ett tillräckligt utredningsunderlag och överensstämmer även med de krav som domstolarna brukar ställa vid sin prövning i denna typ av ärenden (jmf. avgörande den 13 juni 2005 hovrätten från övre Norrland i mål B 33-05 kommenterat i RättsPM 2005:4). Det kan även vara av intresse att nämna att JO, vid sin granskning av ett ärende som avsåg polisens handläggning av ett ärende om hastighetsöverträdelse där automatisk trafiksäkerhetskontroll använts, tagit del av de rutiner, föreskrifter och allmänna råd som utarbetats till stöd för verksamheten (dnr 1204-2007).

Kompletterande åtgärder

Det framgår av handlingarna att åklagaren BB, då han övertog den slutförda förundersökningen, uppmärksammade att AA i samband med slutdelgivning begärt att förhör skulle hållas med den administrativa chefen för företaget. Åklagaren BB återupptog därför förundersökningen genom att ge direktiv till polisen om att hålla det begärda förhøret. Polisen höll förhör enligt direktiven och redovisade vad som framkommit. Av uppgifter i såväl AA:s anmälan till JO som åklagaren BB:s yttrande framgår att AA fått del av det kompletterande förhøret. Det kan därmed konstateras att den komplettering som AA begärt genomförts och att han slutdelgivit förundersökningen. Det kan dock noteras att det i åklagarakten saknas uppgift som visar att AA underrättats även om det kompletterande förhøret.

AA har i sin anmälan påtalat att åklagaren borde ha vidtagit utredningsåtgärder utöver den som begärdes i samband med att utredningen slutdelgavs honom. AA anser därvid att Kristianstadspolisen borde ha utrett vem som förde bilen med utgångspunkt från fotounderlaget, att förhör med AA och med chefredaktören för företaget borde hållits samt att kompletterande förhör borde ha hållits med den administrativa chefen. Av handlingarna framgår inte att AA tidigare begärt att dessa åtgärder skulle vidtas. Enligt uppgifterna i hans JO-anmälan skulle emellertid denna framställan ha skickats till polisen den 3 december 2009 vilket var samma dag som åtal väcktes och fem dagar efter att det kompletterande förhøret inkom till åklagarkammaren. Någon sådan handling finns dock inte i akten.

Sammanfattningsvis är min bedömning den att ärendet var färdigt för beslut i åtalsfrågan när åtal väcktes den 3 december 2008.

Åtalsbeslutet

Huruvida det finns tillräckliga skäl för åtal är en bedömningsfråga som man kan ha olika uppfattningar om. Som nämnts väckte åklagaren BB åtal mot AA för hastighetsöverträdelse den 3 december 2008. Förutom omständigheten att AA var styrelseledamot i det företag som ägde bilen och att han inte angett någon klar inställning

till brottsmisstanken måste beslutet ha grundats på en jämförelse mellan bilden på föraren och en körkortsbild på AA. Enligt min uppfattning har åklagaren BB haft fog för att väcka åtal mot AA på det underlag som förelåg.

Beslutet att lägga ned åtalet

Efter åtalsbeslutet trädde en annan person fram och erkände att det var han som gjort sig skyldig till hastighetsöverträdelsen. Även en bild på den personen har publicerats i lokalpressen. Mot bakgrund av dessa uppgifter beslutade åklagaren BB att lägga ned åtalet. Jag har inte någon anledning att ifrågasätta den bedömningen. BB har motiverat sitt beslut med att det inte längre föreligger tillräckliga skäl för åtal mot den misstänkte. Jag kan konstatera att åklagaren AA således har använt sig av det

beslutsskäl som Åklagarmyndigheten tillhandahåller som stöd för beslutsfattande men inte kompletterat skälet med en närmare motivering. Det kan i detta sammanhang noteras att myndigheten inte tillhandahåller avskrivningsgrunden ”misstänkt oskyldig” i sitt system.

Åklagaren har i hemställan till tingsrätten om att målet skulle avskrivas använt det mer vardagliga begreppet ”brott kan ej styrkas” och inte det formella uttryckssättet som använts i beslutet om att lägga ned åtalet. Det är visserligen lämpligt att i sådana skrivelser uttrycka sig formellt men jag kan inte se att åklagaren formulerat sig på ett otydligt sätt som riskerat att missuppfattas. Det kan vidare noteras att åklagarens beslut att lägga ned åtalet inte medför någon skyldighet för honom eller henne att upplysa rätten eller den tilltalade om att frikännande dom kan meddelas utan att saken prövas materiellt.

Övrigt

AA har under förundersökningen inte angett någon inställning till brottsmisstanken eller fört fram några omständigheter av betydelse för åklagarens prövning av åtalsfrågan. Detta är förvånande särskilt med tanke på att AA under många år arbetat som åklagare. Åklagaren BB har uppgett att han inte skulle ha väckt åtal för det fall AA hade förnekat att han gjort sig skyldig till hastighetsöverträdelsen. Det är därför också beklagligt att AA inte lämnade mer uppgifter under förundersökningen eftersom det skulle ha lett till att åtal inte väcktes mot honom.

AA yttrade sig.

Bedömning

Förundersökningen och åtalsbeslutet

Enligt 23 kap. 2 § rättegångsbalken, förkortad RB, ska det under förundersökningen utredas vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga skäl för åtal mot honom eller henne. Att en åklagare, om tillräckliga skäl föreligger, är skyldig att väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal framgår av 20 kap. 6 § RB. Det brukar anses att bevisningen måste vara tillräckligt stark för att åklagaren på objektiva grunder ska kunna förvänta sig en fällande dom.

I det aktuella fallet hade förundersökning inletts efter det att en s.k. fartkamera vid en automatisk trafiksäkerhetskontroll registrerat att ett fordon framförts i för hög hastighet. Under förundersökningen framkom att fordonet var en leasingbil och att leasingtagare var ett bolag vid namn Skånemedias AB. Av utredningen hade vidare framgått vilka som vid aktuell tidpunkt var styrelseledamöter i bolaget och att passbilden på en av styrelseledamöterna, AA, uppvisade vissa likheter med den bild som tagits av fartkameran. Från företrädare för det aktuella bolaget hade inhämtats att bolaget av principiella skäl inte lämnade ut namnet på förare som fastnat i fartkontroller. AA, som skriftligen delgetts misstanke om brott, hade inte uttryckligen angett om han förnekade eller erkände gärningen. Han hade dock skriftligen uppgett att han ansåg att utredningen hade vissa brister.

Åklagaren, BB, ansåg att det ovanstående var tillräckligt för att fatta beslut i åtalsfrågan och gjorde bedömningen att den åberopade bevisningen var tillräckligt stark för att han på objektiva grunder skulle kunna förvänta sig en fällande dom. Åklagarmyndigheten har delat denna uppfattning.

BB och för den delen även polisen synes ha utgått från att det berörda bolagets styrelseledamöter hade tillgång till det aktuella fordonet. Vad den uppfattningen

grundat sig på är oklart, men förundersökningen innehåller i vart fall inte någon utredning till styrkande av det antagandet. Inte heller synes någon företrädare för bolaget ha tillfrågats om vilka som faktiskt hade tillgång till bilen. Med hänsyn till att bolagets administrativa direktör i ett förhör hade hänvisat till det s.k. källskyddet borde det dock enligt min uppfattning ha legat nära till hands att dra slutsatsen att t.ex. reportrar och fotografer hade tillgång till bilarna, medan den informationen inte kan anses ha talat för att styrelseledamöterna hade det.

Utöver uppgiften om att AA var styrelseledamot i bolaget har det i förundersökningen funnits en passbild på honom som jämförts med den bild som tagits av fartkameran. Jag kan konstatera att AA på passbilden inte är helt olik den som framför fordonet, men vill också betona att det, inte minst med tanke på att delar av förarens huvud skymms av ett solskydd, med all sannolikhet finns ett stort antal människor vars utseende påminner om personen på bilden.

Även om AA valde att inte uttryckligen förneka det brott han delgavs misstanke om, kan hans agerande under förundersökningen, närmast hans framställningar om att förundersökningen borde kompletteras, enligt min uppfattning inte gärna tolkas på annat sätt än att han förnekade gärningen. På vilken grund han förnekade får dock anses oklart.

Huruvida den utredning som finns tillgänglig i en förundersökning är tillräcklig för att fatta beslut i åtalsfrågan eller inte är en bedömningsfråga. I sådana frågor finns normalt utrymme för olika bedömningar utan att någon av dem kan sägas vara felaktig. Mot bakgrund av vad jag ovan anfört anser jag emellertid att den tillgängliga utredningen i det aktuella fallet inte var tillräcklig för att ett välgrundat beslut i åtalsfrågan skulle kunna fattas och att förundersökningen således behövde kompletteras. En tänkbar utredningsåtgärd skulle därvid ha varit att genom förhör med den administrativa direktören eller annan försöka klargöra vilka personal-kategorier som hade tillgång till fordonet och om även styrelseledamöter kunde använda bilen. En sådan fråga borde rimligen ha kunnat besvaras även med beaktande av källskyddet. Om det hade visat sig att styrelseledamöter hade tillgång till fordonet borde det också uttryckligen ha ställts en fråga om AA:s möjlighet att använda bilen.

Om misstankarna mot AA hade kvarstått även efter ett sådant kompletterande förhör, borde åklagaren enligt min uppfattning ha gett direktiv om förhör med AA i syfte att klargöra på vilken grund han förnekade brott. Det kan i detta sammanhang också påpekas att en förutsättning för att rätten enligt 46 kap. 15 a § RB ska kunna avgöra ett mål i den tilltalades utelämnade är att saken kan utredas tillfredsställande. I detta ligger givetvis att den tilltalades inställning till brottspåståendet är klar.

Jag är således kritisk till att BB inte gav direktiv om ytterligare kompletteringar av förundersökningen. Vid den bedömningen anser jag självfallet också, till skillnad från Åklagarmyndigheten, att det befintliga utredningsmaterialet inte var tillräckligt för att BB på objektiva grunder skulle kunna förvänta sig en fällande dom. Jag vill slutligen i denna del också nämna att i det hovrättsavgörande (Hovrätten för Övre Norrland, mål B 33-05) som Åklagarmyndigheten hänvisat till

var den tilltalade registrerad ägare av det aktuella fordonet och förnekade inte heller att det i och för sig var hans bil. Vidare framgår av hovrättens domskäl att likheterna mellan den tilltalade och mannen på fotografiet från hastighetskontrollen var påtagliga. Det finns således väsentliga skillnader mellan det material som hovrätten hade att bedöma i det avgörandet och det material som skulle bedömas i detta fall.

Nedläggningsbeslutet

Sedan en annan person, anställd vid Kristianstadsbladet, trätt fram med namn och bild i nämnda tidning och uppgett att det var han som körde det aktuella fordonet, beslutade BB den 7 januari 2009 att lägga ned åtalet med motiveringen ”Det föreligger inte längre tillräckliga skäl för åtalet mot den misstänkte”. Av någon anledning synes han emellertid inte ha skickat det beslutet till vare sig tingsrätten eller AA. I stället gav han in en handling till tingsrätten i vilken han angav ”Rubricerade åtal nedläggs härmed eftersom brott ej längre kan styrkas”. Han hemställde vidare om att tingsrätten skulle skriva av målet från vidare handläggning. Sedan AA yttrat sig och bl.a. begärt frikännande dom, meddelade tingsrätten en sådan dom den 18 februari 2009.

Åklagarmyndigheten har upplyst att myndigheten inte tillhandahåller avskrivningsgrunden ”Misstänkt oskyldig” i sitt system, och har även angett att den inte anser att BB:s i sin skrivelse till tingsrätten formulerat sig på ett otydligt sätt som riskerat att missuppfattas.

Ett beslut om att ett åtal läggs ned med motiveringen att det inte längre föreligger tillräckliga skäl för åtalet mot den misstänkte eller om att en förundersökning läggs ned med motiveringen att brott inte längre kan styrkas, kan enligt min uppfattning uppfattas som att åklagaren eller polisen i och för sig anser att det alltjämt finns en del som talar för att den misstänkte faktiskt begått brottet, men att bevisningen för att så är fallet inte är tillräckligt stark. För den tidigare misstänkte kan det därför, av naturliga skäl, vara av stor betydelse vilken nedläggningsgrund som används. I ett fall som det aktuella, dvs. där det står klart att den som tidigare varit misstänkt inte har begått brottet, bör det förhållandet också framgå av beslutet eller beslutsmotiveringen. Jag noterar vidare att Åklagarmyndighetens system inte heller utgör något hinder mot att komplettera fattade beslut med en närmare motivering.

Jag är således även kritisk till hur BB motiverade sitt nedläggningsbeslut.

Vad AA i övrigt har anfört föranleder inte någon ytterligare åtgärd eller något annat uttalande från min sida.

Ärendet avslutas.